

☞ Sodan tunnelma ja sankaruuden
uudelleenkirjoittaminen Jenni Linturin
romaanissa *Isänmaan tähden*

—

Jasmin Flinkman

T

ässä artikkelissa tutkin romaanissa kuvattuja tunnelmia sekä kielteisiä tunteita ja niiden herättämistä Jenni Linturin romaanissa *Isänmaan tähden* (2011, tästä eteenpäin *IT*). Tarkastelen, miten tunteiden kuvaukset arvioivat uudelleen sankarikuvauksen välittämiä ja sisältämiä ihanteita ja tunteita. *Isänmaan tähden* -romaanissa asettuvat vastakkain sankarilliset ja jalot tunteet, kuten rohkeus ja kunnia sekä negatiiviset tunteet, kuten pelko ja inho. Linturin romaanissa pohditaan myös tappamisen problematiikkaa ja sodan moraalisesti turmelevaa vaikutusta suhteessa runebergiläisen sankaruuden ideaaliin. Näen Linturin romaanin jatkavan sotasankaruuden uudelleenkirjoittamisen perinnettä, jota edustavat esimerkiksi F. E. Sillanpään *Hurskas kurjuus* (1919), Elmer Diktoniuksen *Janne Kubik* (1932, suom. *Janne Kuutio*), Väinö Linnan *Tuntematon sotilas* (1954), Henrik Tikkasen *Viimeinen sankari* (1979) sekä Pentti Haanpään sotanovellit. Sankaruutta on arvioitu uudelleen esimerkiksi tuomalla esille erilaisia sotilastyyppejä, kuten *Tuntemattoman sotilaan* jermusotilas ja Haanpään novellien veijarisotilaat. Myös negatiiviset tunteet ovat olleet esillä, sillä esimerkiksi *Tuntemattomassa sotilaassa* kuvataan sotamiestyyppejä erilaisine ajatuksineen ja tunteineen yhden kollektiivin sisällä. Linturin romaanista esille nousevat kuitenkin esimerkiksi inhon kuvaukset ja inhoa triggeröivät elementit, mikä on verrattain poikkeuksellista etenkin nykysotakirjallisuudessa sekä muussa suomenkielisessä SS-aiheisessa kirjallisuudessa. Katson negatiivisten tunteiden ja inhon kuvauksien olevan Linturin romaanin keino uudelleenkirjoittaa sankari-ihannetta sekä käsityksiä suomalaisen sotilaaseen liitetyistä tunteista.

Isänmaan tähden -romaanin kuvaama kahdessa aikatasossa nuoren Antin kokemuksia osana natsi-Saksan armeijaa Saksassa ja Ukrainassa 1940-luvulla sekä vanhentuneen ja muistisairaudesta kärsivän Antin kokemusta teoksen nykyhetkessä. Keväällä 1941 Antti värväytyy vapaaehtoiseksi suomalaiseen Waffen-SS-pataljoonaan. Kerronnan nykyhetkessä vanha ja dementoitunut Antti putoaa katolta, menneisyys palaa sekavana hänen mieleensä ja hän näkee läheisensä entisinä asetovereinaan Erkki Laitisena, Erkki Luttisena ja Erkki Rajanperänä. Antti päättyy myöhemmin surmaamaan halveksimansa Luttisen Malgobekissa ja Luttinen palaa näkyinä Antin mieleen vielä tämän ollessa vanha. Myöhemmissä vaiheissa kuvataan pataljoonan koulutusta Gross-Bornissa, taisteluita Lineinajassa, Stara-Pavlovskajassa, Malgobekissa ja Tsikolassa sekä välittömiä sodan jälkeisiä vuosia Suomessa.

Riikka Rossin (2020a) mukaan tunteiden ja kirjallisuudentutkimuksen kautta voidaan ymmärtää historiallisia tunnekäsityksiä sekä tunteiden kulttuurisia merkityksiä. Historialliset tunnehallinnot¹ voivat tulla näkyviksi kirjallisuuden tunnevaikutuksissa. Kirjallisuus paitsi ilmaisee, myös tuottaa käsityksiä tunteista. Se sanallistaa yksilöllisiä tunteita sekä historian kokemusta. (Rossi 2020a, 42). Tässä artikkelissa menetelmäni on tunteet huomioiva tekstianalyysi. Lähestyn tunnelmaa sen lähikäsitteiden sävyn (*tone*) ja mielialan (*mood*) kautta. Molemmat käsitteet pyrkivät kuvaamaan kokemusta ja todelli-

suuden hahmottumista. Tunnelmaa määrittelee sen epämääräisyys ja se eroaa esimerkiksi emootiosta siten, että emootio on kokijalleen tietoinen tunne, eli sen syy-seuraussuhde on mahdollista kartoittaa. Tämä luo emootioihin myös narratiivisen luonteen. Lisäksi emootioilla on selkeä kohde. (Helle & Hollsten 2016, 16.) Suomen kielen sana tunne (*feeling*) voi viitata epätarkkoihin ruumiillisiin tuntemuksiin eli affekteihin tai tiedostettuihin emootioihin (Helle & Hollsten 2016, 43). Tässä artikkelissa myös itse viittaa tunne-sanalla väljästi emootioihin ja affekteihin. Tunnelmat puolestaan ovat ei-intentionaalisia eli niillä ei välttämättä ole yhtä ainoaa kohdetta. Tunnelmat ovat pitkäkestoisia, ja syntyvät affektiivisen, kognitiivisen ja ruumiillisen kokemuksen vuorovaikutuksessa. Teksteissä tunnelmat eivät palaudu yksittäisiin tekstikohtiin. (Rossi 2020a, 44.)

Sianne Ngai määrittelee teoksessaan *Ugly Feelings* (2005) tunnelman (*tone*) kirjallisuuden tai muun kulttuurituotteen asenteelliseksi tunnesävyksi, jolla teosta voidaan kuvailla esimerkiksi euforiseksi tai melankoliseksi. Tunnelma ilmentää jotakin sosiaalista ja yhteiskunnallista aspektia teoksessa (Ngai 2005, 28–29). Ngai painottaa tunnelman affektiivisiä ulottuvuuksia, joihin sisältyy muutakin kuin vain kertojan asenne. Näen tunnelman Ngain tapaan asenteita välittävänä tekstin sävynä, jonka avulla voidaan implisiittisesti ilmaista esimerkiksi yhteiskuntakriittisiä näkemyksiä. Tekstin affektiivisyys puolestaan pitää yllä tai latistaa tekstin tunnelmaa. Tekstin affektiivisuudella tarkoitan tekstin tendenssiä ja kykyä koskettaa lukijaa. Tunnelmien kokeminen on vastaamista tekstin affektiivisuuteen. (ks. esim. Lyytikäinen 2017, 248–249.) Anna Helteen ja Anna Hollstenin mukaan affekti voidaan nähdä kattokäsitteneä, jonka alle sisältyy emootion käsite sekä muut erilaiset tunneilmiöt. Kirjallisuudessa voidaan hahmotella affekteja, jotka normaalisti ovat vaikeasti määriteltäviä ja niihin kytkeytyviä kulttuurisia, yhteiskunnallisia ja poliittisia tilanteita. (Helle & Hollsten 2016, 19.) Helle ja Hollsten (2016, 14) näkevät affektin käsitteen soveltuvat fiktion sisäisten – kuten henkilöhahmojen välisten – suhteiden tarkasteluun kuin myös ulkoisten – kuten tekstin ja lukijan välisten suhteiden tarkasteluun. Näen itse affektin vaikeasti määriteltävänä tuntemuksena ja tunnelmana, joka pyrkii välittämään kulttuurisia, poliittisia tai ideologisia merkityksiä. Koska Linturin romaanissa henkilöhahmojen tunteita välitetään kolmannen persoonan kerronnan kautta, jää epäselväksi, kuinka tietoisia he ovat itse omista tunteistaan. Siksi lähestyn henkilöhahmon tunteita epämääräisempinä affektiivisinä tunnelmina ja mielialoina. Tunnelma ei ole myöskään aina yksi ja sama, vaan se voi vaihdella teoskokonaisuuden sisällä. Lisäksi tunnelmalla on eri tasoja representoiduista tunnelmista, kuten henkilöhahmon kokemista tunnelmista, tekstin synnyttämiin oletetun lukijan² tunnelmiin.

Pirjo Lyytikäinen (2017) tuo esille, että tunnelmalla mielialana (*mood*) viitataan psykologian terminä yksilön mielentilaan. Kaunokirjallisessa tekstissä henkilöhahmojen ja kertojan mielialojen voidaan katsoa seuraavan todellisten yksilöiden mielialojen logiikkaa. Mieliala määrittelee asenteita ja tunteita

kaikkea kohtaan. Esimerkiksi ilmiöt, joihin kertoja kiinnittää huomionsa, on nähtävissä esimerkiksi melankolisen suodattimen läpi. (Lyytikäinen 2017, 260.) Tässä artikkelissa ymmärrän tunnelman tekstin sävyn lisäksi mielialana, joka ilmenee tekstistä paitsi suoran mielen esittämisen kautta, myös epäsuorasti, kuten esimerkiksi tekstin tyyllisten piirteiden kautta. Artikkelissani huomioni kiinnittyy erityisesti romaanissa kuvattuihin ja synnytettyihin negatiivisiin tunteisiin, joita tarkastelen tunteina ja mielialoina. Kirjallisuus tarjoaa ihanteellisen tilan negatiivisten tunteiden pohdinnalle (Ngai 2005, 2). Ngai mukaan negatiivinen tunne on kielteinen ja epämiellyttävä tuntemus, jolla on epämääräinen ja pitkittynyt luonne eikä sillä ole moraalisesti jalostavaa vaikutusta. Ngai lähestyy negatiivisia tunteita häilyvinä ja epäselvinä tunnelmina ja mielialoina (*Stimmung*, mood), jotka ovat vailla kohdetta. (Ngai 2005.) Rossi (2020b) mukaan rumien tunteiden kuvauksilla voidaan kiinnittää huomio yhteiskunnalliseen eriarvoisuuteen ja etuoikeuksiin. Näin ne voivat toimia tehokkaana yhteiskuntakriittisenä keinona. (Rossi 2020b, 34.) Lähestyn kielteisiä tunteita tarkkaan rajaamattomina. Kokijalleen ne voivat olla tiedostettuja tai tiedostamattomia affektiivisia tunnekokemuksia. Katson, että negatiivisten tunteiden kuvaus ja etenkin inhon kuvaukset ja inhon herättäminen lukijassa haastaa sotasankarikuvauksien ja myytin ylläpitämiä kansallistunteita, joilla on ollut erityisesti sotavuosina kansaa koossa pitävä voima. Tarkastelen erityisesti henkilöihahmon Antin sisäistä maailmaa ja mielialaa. Lisäksi huomioin tekstin asenteellisia sävyjä, kuten ironiaa. Nämäkin näkökulmat kytkeytyvät laajempaan sosiaaliseen, kulttuuriseen ja historialliseen kehykseen. Tarkastelen negatiivisten tunteiden kuvauksia tekstin piirteenä, joka muokkaa olemassa olevia tunteita ja käsityksiä tunteista erityisesti liittyen suomalaisen sotilaan kuvaan.

Sotasankaruutta on arvioitu uudelleen myös esimerkiksi historiantutkimuksessa, jossa sodan marginaaliin jäänyt kokemus, kuten esimerkiksi sodassa traumatisoituminen, on tehty näkyväksi (ks. esim. Kivimäki 2013). Sukupuolentutkija Arto Jokinen tutkii postuumisti julkaistussa tutkimuksessaan *Isänmaan miehet* (2019), miten sotakirjallisuuden sankarihahmot ovat luoneet ihanteita arvokkaasta miehuudesta. Suomalaisen sotakirjallisuuden perinteessä on hahmotettavissa erilaisia sotasankarityyppejä, joista kenties kuuluisimpia ovat runebergiläinen ihannesotilas sekä Linnan *Tuntemattoman sotilaan* jermusotilas. Runeberg kuvaa runoteoksessaan *Fänrik Ståls sägner* (1848, suom. *Vänrikki Stoolin tarinat*) urhoollista ja velvollisuudentuntoista sotilasta, jolle sankarikuolema tuo kunniaa. Väinö Linnan *Tuntemattomassa sotilaassa* jermuileva sotilas on rento, huoleton ja veltto. Jermuileva sotilas purnaa sotilaskurin edessä, mutta taistelun hän ottaa vakavasti (Jokinen 2019, 218–219). *Tuntemattoman* henkilöihahmoja tutkinut Jyrki Nummi tuo esille, miten Linnan romaani uudelleenkirjoittaa Runebergin romantisoitujen ryysyläissotilaiden todellisuutta ja laskee nämä jalustalta (ks. tarkemmin Nummi 1993, 103–120).

Jatkosodan kirjallisuudessa yleisemminkin sotilaan kuva on runebergiläistä sotilasmyyttiä problemaattisempi. Jatkosodan kirjoissa ei ole vain yhdenlaista

sotilassubjektia vaan se tuottaa erilaisia mahdollisuuksia nähdä sotilas (Jokinen 2019, 280). Juhani Niemen (1999) mukaan modernistinen sotakirjallisuus pyrki vähentämään sankaruutta lajin piiristä. Sotaa kuvataan metaforin ja modernistisen sotakirjallisuuden arvomaailma on pasifistinen ja antisankaruutta korostava. Tätä edustavat esimerkiksi Veijo Meren sotaromaanit. Modernistisesta sotakirjallisuudesta jatkaneessa postmodernistisessä sotaromaanissa sota on kirjallista materiaalia sotaa kokemattomille sukupolville. Pirstaleinen rakenne postmodernissa kertomuksessa merkitsee, ettei kuvaa sankaruudesta voida ankkuroida vain yhteen tai kahteen mahdolliseen tulkintaan, vaan teosta voidaan lukea vaihtelevin tulkinnoin. Postmodernit sotaromaanit voivat olla realistisen sotaromaaniperinteen kriittisiä parodioita. (Niemi 1999, 121.) Satiirisissa sotakuvauksissa sankarimytologiaa, kunniaa ja sodan mielekkyyttä on kritisoitu tehokkaasti. Lisäksi niissä on kuvattu kansallistunteiden tuhoisia seurauksia. (Jokinen 2019, 269.)

Linturin *Isänmaan tähden* -romaanin on aikaisemmin tutkinut Elina Arminen artikkelissaan ”Isänmaan asialla. *Sydänraja, Isänmaan tähden* ja toista maailmansotaa koskeva kulttuurinen muisti” (2019). Arminen lähestyy Linturin romaania kulttuurisen muistin käsitteen kautta ja tutkii teoksen muistamisen prosessin representaatiota. Hän suhteuttaa tarkastelunsa paitsi suomalaisen sotakirjallisuuden traditioon myös sodan ja kansallisen suhteisiin liittyviin uusiutuviin tulkintoihin.³ (Arminen 2019, 38.) Arminen esittää artikkelissaan, miten ylijäräinen perspektiivi ja holokaustiin kytkeytyvä kertomus liittävät Linturin romaanin osaksi eettisesti vaikeaa kokonaisuutta, jossa huomioidaan, kuvitellaan ja tunnustetaan myös historian vaikeat asiat ja uudelleenarvioidaan muistamista ja identifioitumisen perinnettä (Arminen 2019, 62–63). Arminen (2010, 52) mukaan Linturin romaani kuvaa Antin kautta kollektiivisia ristiriitaisuuden tunteita sellaisen historian äärellä, joka koetaan häpeälliseksi. Kohtaamalla historian vaiettuja puolia ne voidaan käsitellä ja tehdä osaksi yhteisön historiaa. Tämän vuoksi myös sankarimyytin uudelleenkirjoittaminen esimerkiksi tuomalla esille kansallistunteille vastakkaisia negatiivisia tunteita ja tunnelmia, on tärkeää. Seuraavaksi tarkastelen henkilöihahmon vaihtelevia mielialoja ja tekstin asenteellista sävyä ja sitä, miten ne haastavat tietynlaista kuvaa ja Antin odotuksia sodasta. Jälkimmäisessä käsittelyluvussa tarkastelen inhon kuvauksia ja sitä, millaista tunnelmaa ja mielialaa niillä luodaan romaaniin.

Innostuneista tunnelmista tympeään sotaan

Rossi (2020a) tuo esille, miten maailma koetaan tunnelmien kautta. Mielialat voivat vaikuttaa yksilön tapaan kokea todellisuus avoimena tai hankaavana. Tunnelmaa rakentavat paitsi henkilöihahmon mielialat ja maailmankuva, myös esimerkiksi tekstin tyyli: sanasto, troopit, kielen rytmilliset ja äänteelliset piirteet. (Rossi 2020a, 45.) Tulkitsen seuraavassa *Isänmaan tähden* -romaanin Antin

*Katson, että negatiivisten tunteiden kuvaus ja etenkin
inhon kuvaukset ja inhon herättäminen lukijassa
haastaa sotasankarikuvauksien ja myytin ylläpitämiä
kansallistunteita, joilla on ollut erityisesti sotavuosina
kansaa koossa pitävä voima.*

---

tunnelmia erityisesti hänen mielensä esittämisen kautta. Suhteutan analyysini Antin sosiaaliseen luokkaan.⁴ Antti on lähtöisin Mullojoelta Itä-Hämeestä ja hän on raivannut tiensä yliopistoon. Hänellä on vaatimaton maalaistausta, mutta kova halu olla mukana laajentamassa Suur-Suomen rajoja ja nousta sosiaalisesti. Tämä ajaa häntä myös liittymään SS-joukkoihin. Antti on lukenut suuria kirjailijoita ja omaksunut isänmaallisen ideologian ja kansallistunteen: hän kuvittelee olevansa valmis kuolemaan isänmaansa puolesta. Sankaruuden ihanne on luonut Antille odotuksia siitä, millaista elämä SS-sotilaana olisi ja miten se tuottaisi sankaritekoja ja kunniaa. Saksalainen sotilaskoulutus ja sodan todellisuus kuitenkin rikkovat näitä odotuksia. Lopulta Linturin romaanissa kuvataan myös sitä, millaisen hinnan Antti joutuu maksamaan SS-vuosistaan sodan jälkeen.

Käyttäytymistä ja tietynlaista toimintaa tulkitsemalla voidaan havainnoida henkilöahmon mielentilaa (ks. Vaakanainen & Hatavara 2022, 48). Linturin romaanin alkupuolella Antin huomion kiinnittää arvokkuutta henkivässä insinööri-toimisto Rataksessa kultaköynnökset, mosaiikkikuvioitu parketti sekä hevosenkokoiset ikkunat. Kaiken suuruus ja prameus tekevät vaikutuksen vaatimattomampiin oloihin tottuneeseen Anttiin, joka saapuu tilaisuuteen epävarmana. Hän hieraisee hikoilevia käsiä housuihinsa ja katselee varovasti ympärilleen. Arviointihetkellä ”preussilaisen jumalan” (IT, 13) edessä Antti kääntää katseensa pois kohdatessaan oman epätäydellisyytensä. Edelleen Antin mieliala latistuu hänen joutuessaan riisumaan housunsa, jolloin paljastuu jalassa oleva reikäinen sukka. Tämä korostaa Antin vaatimatonta olemusta. Kun Antille kuitenkin selviää, että hänet on hyväksytty, tämän mieliala kohenee. Hän kopauttaa kantapäänsä yhteen merkittävän hetken vaatimalla tavalla. Tilanteen kohonnutta tunnelmaa ja itsetuntoa kuvaavat myös luvun päättävät rivit: ”Seuraava mies odotti jo vuoroaan. Antti nyökkäsi hänelle. He olivat saman asian miehiä,

isänmaan asian. Mukavasti sellainen soitteli sielua. Antti kääntyi vielä kerran, katseli odottavia, jonottavia miehiä. Hän nosti kätensä ilmaan.” (IT, 15) Antin ajatusta kuvaava vapaa epäsuora esitys tuo esille, miten Antti kokee olevansa osa yhteisöä, jota sitoo yhteen uhrimieliala ja kunniantunto. Koholla oleva mieliala pitää yllä kokemusta tärkeällä asialla olemisesta ja mahdollisuudesta edetä isänmaan sankariksi.

Näen kertojan asenteen olevan merkittävä tekstin affektiivisuutta lisäävä tekijä. Tekstin affektiivisuus aktivoituu lukijassa synnyttäen tunnereaktioita, joilla on oma merkityksensä. Molly Hite (2010) puhuu tonaalisista vihjeistä (*tonal cues*), jotka ohjaavat lukijan affektiivisia reaktioita. Esimerkiksi tuntiesiaan sympatiaa, alentuvuutta, ärtymystä, epäilyä tai hyväksyntää lukija tekee tiedostettuja tai tiedostamattomia arvioita henkilöhahmon moraalisesta hyvydestä. Kolmannen persoonan kertoja voi antaa ristiriitaisia tai puutteellisia tietoja siitä, kannattaako henkilöhahmoon suhtautua luottavaisesti vai ironisesti. (Hite 2010, 249.) Linturin teoksen kerronnassa on hahmotettavissa vaihtelevia kerronnallisia asenteita, kuten empaattinen ja ironinen asenne. Lausahduksessa ”mukavasti sellainen soitteli sielua” välittyy kertojan asenteellinen painotus. Antin tunne on ollut vilpittömän mieluinen, mutta kertojan ironisuus voidaan tulkita pilkalliseksi sisäisen maailman kuvaukseksi. Linda Hutcheonin (1995, 91) mukaan tulkinnat eivät ole pelkästään tulkitsijan tai kertojan subjektiivisia asenteita, vaan ne ovat kulttuurin, kielen ja sosiaalisen kontekstin funktioita, joissa molemmat osallistujat ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja itse tekstin kanssa. Ironia voi myös kielentää kielteisiä tunteita, kuten halveksuntaa (Rossi 2020, 38, Hutcheon 1995, 38–39). Näenkin, että ironisen sävyn merkitys on korostaa ajallista etäisyyttä historialliseen tunteeseen sekä kertojan tunneviileyttä. Sielun soiminen on luultavasti ollut tunne, joka on sitonut yksilöitä tiettyyn mielialaan ja tavoitteisiin, vaikkakin myöhemmin tuomittaviin. Samoin sitaatin kahta viimeistä lausetta: ”Antti kääntyi vielä kerran, katseli odottavia, jonottavia miehiä” ja ”hän nosti kätensä ilmaan” voidaan tulkita ironisena kuvauksena Antin teatraalisuudesta ja naiiviudesta, jos lukijalla on vielä mielessään kuva Antista epävarmana ja häpeissään rikkinäisistä sukistaan. Kokemus on voinut olla kuohuttava ja saanut Antin kokemaan olevansa osa voimakasta ja toimintaan johtavaa tunnelmaa, joka konkretisoituu katseessa ja natsitervehdyksessä. Myös runollinen sanavalinta odottavista jonottavista miehistä ja lauseiden sijoittaminen luvun päättäväksi lauseiksi korostaa tyyllisesti Antin teatraalista mielialaa.

Sotilaan kuvauksessa olennaista on tämän vaatetus. Esimerkiksi Linnan *Tuntemattoman* sotilaille korostuu asusteiden nukkavieruus ja rähjäisyys. (Nummi 1993, 118.) Linturin romaanissa tunnelman kannalta kiinnostava kohta on kuvaus SS-univormusta, jonka Antti saa ylleen: ”Antti tapaili vyönsolkea, Meine Ehre heißt Treue oli kaiverrettu sen pintaan. [...] Aurinko väreili uuden univormun pinnalla, kimalsi vasemman olkapääläatan salamoiksi muotoiluissa SS-kirjaimissa, lepäsi hihansuuta koristavan Suomen leijonan harjalla.

(IT, 36) Univormu kuvataan vaikuttavana ja lumoavana näkynä. Yhteinen asu edustaa yhteistä tavoitetta ja identiteettiä, johon sisältyy tiettyjä odotuksia kunnian ja sankaruudesta. Univormu affektiivisine ja nationalistisine symboleineen vahvistaa joukon yhteisöllisyyttä ja ideologiaa ja liittää Antin osaksi sitä.

Koska historiallisessa romaanissa henkilöihahmolla ei ole samanlaista historiantuntemusta kuin kertojalla tai lukijalla, ironisoituu kertojan esitys henkilöihahmon kokemuksesta (ks. Hatavara 2007, 35). Esimerkiksi vyönsolkeen kai-verrettu saksankielinen ilmaisu *Meine Ehre heißt Treue* (suomeksi ”uskollisuus on kunniani”) oli SS:n tunnuslause, joka kirjailtiin sen jäsenten vyönsolkiin. Romaanissa, kuten sen kuvaamassa historiallisessa tilanteessa lauseeseen sisällytetty kunniallisuuden kokemus yhdistää miehiä, jotka ”etsiytyivät ryhmiksi, joukkueiksi, komppanioiksi, pataljoonan aluiksi.” (IT, 36). Affektiivinen motto voidaan nähdä joukon mukana liikkuvana tunnelmanluojana, joka muistuttaa yhteisistä tavoitteista. Nykyään lauseen käyttö on laissa kielletty ja rangaistava teko Saksassa ja Itävallassa. Myös tämä tieto ironisoi katkelman kuvauksen, ja kerronnan kautta välittyy henkilöihahmon tunnelmasta poikkeava, tätä vieroksuva painotus.

Ironia edellyttää vihjeitä, joita voi olla helppo tai vaikea havaita: lukija voi pohtia, pitäisikö tietty kommentti, kuvaus tai yleistys, ottaa ironisesti. Eri valinnat asenteellisista vihjeistä johtavat ristiriitaisiin luentoihin. (Hite 2010, 251–252, 253.) Myös katkelmassa raja kerronnan sävyjen välillä on häilyvä, jos katkelmaa luetaan pelkästään henkilöihahmon havaintojen lävitse. Lukija voi suhtautua Anttiin myös naiivina, seikkailunhaluisena ja sosiaalista statusta tavoittelevana nuorena, jolle suuri riemunaihe on ollut saada ylleen oma ase-puku, ei niinkään natsi-Saksan ideologiaa myötäilevänä. Kerronnan vaihtelevilla tulkintamahdollisuuksilla on vieraannuttava vaikutus, mikä avaa tilan eettiselle kyseenalaistukselle ilman, että se ohjaa lukijoita kohti lopullista johtopäätöstä henkilöihahmon hyvydestä (Hite 2010, 250). Näkyviin tulee ironian affektiivinen ulottuvuus: ironian arvottava ominaisuus tuottaa emotionaalisen vastakäiun niissä, jotka ymmärtävät ironian (ks. Hutcheon 1995, 2). Näin kertojan ironinen sävy erottaa henkilöihahmon ja kertojan mielialat toisistaan. Etäännytyks henkilöihahmon mielialasta voidaan nähdä painottavan Antin kokeman mielialan historiallisuutta, jolloin sitä voi ajallisen välimatkan vuoksi tulkita eri tavoin.

Ylvään olemuksen vastakuvaksi muodostuu *Isänmaan tähden* -romaanissa Antin sankarillisten tunnelmien latistuminen Gross-Bornin koulutuspaikassa. *Tuntemattoman* kaltainen jermusotilaan luonne tulee esille kapinoitaessa ryhmän ohjaajaa kohtaan ja kiistassa skruuvien peluusta. Ajan yksitoikkoinen kuluminen laimentaa Antin tunnelmia kohti pettymystä:

Hän oli herännyt samalta paikalta jo lähes puoli vuotta, tuntenut ensin innostuksen, kaiken uuden, seikkailun, ja sitten uuden muuttumisen vanhaksi, uniin liukuvaksi kärsimättömydeksi. Suomessa miehet kuoli-

vat. Gross-Bornissa Antti Vallas, Erkki Laitinen ja Erkki Luttinen menivät marsch, marsch ja opettelivat saksan epäsäännöllisiä verbejä. Hermon päällehen se otti, sellainen meininki, jossa ei saanut antaa henkeä sen enempää kotimaan kuin vieraan kansankaan puolesta. Ei siinä paljon sielu värissyt, kun marssirakot painoivat uhrimieltä ja -henkeä. Korvatkin koko ajan savessa eivätkä aatteen palossa. (IT, 56)

Sitaatissa verbalisoidaan Antin tunteet innostuksesta ja uutuudenviehätyksestä turtumiseen, arjen monotonisuuden kokemukseen ja negatiivisten tunteiden lisääntymiseen. Kouluttajan äänen jäljittely marsch -sanoilla toimii ironisena kaiutuksena Antin ajatusten taustalla. Antin ajatus ”Ei siinä paljon sielu värissyt” muistuttaa ironisesti värväystilaisuuden sielua soitelleesta tunteesta, joka on vaihtunut purnaamiseksi siitä, miten joukkuetta marssitetaan jalat rakoilla sen sijaan, että he pääsisivät tavoittelemaan sankaritekoja. Linturin romaanissa useat luvut alkavat kuvauksella siitä, miten Antti kulkee asetoveriensä välissä nihkeissä olosuhteissa:

Kuu oli kuuma kuin aurinko, alkava yö raskas ja kostea. Antti käveli Erkin ja Luttisen välissä. He olivat tulossa partiosta Mozdon kylästä. Öljytornien rauniot nousivat varjoina asepuvuille. Viinirypäleet tuoksuivat. Saappaat hörppäsivät vettä tuon tuostakin. Väistävä ja ilman sankaritekoja kesä oli kulkenut kohti syksyä. (IT, 83)

Tällaiset kuvaukset voidaan nähdä tietynlaisen tunnelman asettamisena luvuille sekä niiden toistumisen ylläpitävän tunnelmaa. Linturin romaanissa kertautuminen nousee muutenkin merkitykselliseen rooliin. Antti kertoo mielessään Runebergiä, Saksassa saksan epäsäännöllisiä verbejä ja lopulta myös käveleminen ja marssiminen kertautuu. Kuvaukset painottavat sodan yksitoikkoista tunnelmaa. Auringon kimallus asepuvulla on vaihtunut öljytornin varjoon, ja vuodenaajat vaihtuvat ilman sankarillisia urotöitä. Olosuhteet ovat suorastaan inhottavat. Antilla on ollut korkeat tavoitteet lähtiessään mukaan SS-joukkoihin ja kohti Ukrainaa. Myös *Tuntemattomassa* osalla sotilaista on sotaan lähtiessä ollut korkeat odotukset ja tavoitteena luoda yhtenäinen Suomi (Nummi 1993, 146). Sotimaan lähtö näyttäytyy kirjallisessa perinteessä myyttisenä retkenä kollektiivisen hyvän puolesta. Tätä jaloa ajatusta rikkoo sotilaan mielialan latistuminen.

Mieliala (*mood*) ei ole vain yksilön mielentila, vaan myös fiktiivisen maailman perusta. Se antaa sille sävyn, minkä läpi tarinamaailma voidaan nähdä, tuntee ja kuvitella. (Lyytikäinen 2017, 261). Ajan affektiivisen ilmapiirin kuvaukseen kytkeytyy Sara Ahmedin (2018, 19–21) näkemys tunteista yhteiskunnallisina ja kulttuurisina tiloina, joissa yksilö kokee joukon tunteet omikseen. Näen, että *Isänmaan tähden* -romaanin Antin kansallistunteet ovat heränneet sodanaikaisessa tunneilmastossa, jossa kansallistunteita ja isänmaallisuutta

on juurrutettu kansalaisten mieliin. Hän tavoittelee paitsi isänmaalleen, myös itselleen parempaa tulevaisuutta. Hänellä on mahdollisuus ottaa elämänsä omiin käsiinsä hakeutumalla SS-joukkoihin. Antti on omaksunut lukiessaan ajan hengen, mutta sodan jälkeen hän joutuu vaikenemaan kokemuksistaan ja mukautumaan muuttuneen tunnehallinnon vaatimuksiin. Antista ei myöskään tule juhlittua sotaveteraania, kuten Suomessa taistelleista sotilaista. Tämä vaikuttaa myös hänen siviili-identiteettiinsä. Hän jättää yliopisto-opinnot kesken ja hänen lääkäriksi opiskelevan vaimonsa isä järjestää hänelle työpaikan verovirastosta. Linturin romaani tarkastelee näin myös tätä arkaluontoiseksi kääntyneen sotakokemuksen todellisuutta.

Elina Armisen (2019, 49) mukaan Antin puhumattomuus omista sotakokemuksista voi selittyä sillä, että sodan jälkeen aseveljeyttä Saksan kanssa pidettiin hyvin arkaluontoisena asiana. Tämä näkemys on selkeä ja arkaluontoisuus sekä vaikeneminen peilautuvat myös romaanin tyyliin, jossa inhottavista ja traumaattisista asioista kerrotaan lakonisesti. Linturin romaanissa kuvataan myös tunteiden katoamista ja empatiakyvyn menettämistä sodassa. Tunnelma ja negatiiviset tunteet tulevat esille erityisesti Linturin lakonisessa tyylissä, joka on tyyppillistä hänen tuotannolleen. Romaanissa myös Antin oma kokemus ulkoistuu passiivimuotoon, mikä osaltaan häivyttää kokemuksen subjektiivista luonnetta. Näin ollen Antin puhumattomuuteen liittyy myös menetetty kyky tuntea tunteita. Malgobekin kukkulalla kuopassa maatessaan ja asetoverinsa Erkki Luttisen surmaamisen jälkeen Antti ajattelee, miten

Mikään ei tuntunut miltään, paitsi se, ettei mikään tuntunut miltään. Ensimmäistä kertaa koko sodan aikana Antti ei nähnyt tulevaisuutta. Hän ei nähnyt mitään, ei edes saksan epäsäännöllisiä verbejä. Hän makasi kuset housuissa pienessä kuopassa Malgobekin kukkulan laella eikä löytänyt mitään, mitä kerrata. (IT, 218)

Muutos perusmielialassa johtaa jyrkkään vaihteluun siitä, miten yksilö löytää itsensä maailmasta (Lyytikäinen 2017, 261). Lainauksessa korostuu jälleen kertaaminen. Aikaisemmassa Malgobek-luvussa ei vielä paljasteta Antin tekoa, vaan ajatus: ”Hän ei löytänyt sanoja, ei mitään, mitä kerrata, ei Runebergiä, Mannerheimia, ei Bobi Sivéniä eikä Onni Kokkoa.” (IT, 119). Kertaamisen painottaminen kuvaa, miten sankareina pidetyt kulttihahmot ovat pitäneet yllä tunnelmaa, mutta sodan todellisuus on tyhjentänyt mielen ja vienyt Antin kyvyn tuntea tunteita. Antin ajatukset siitä, miten hän sankariksi kohoamisen sijaan on päätenyt makaamaan kuoppaan vieraalla maalla, häpeällisen teon tehneenä ja univormu virtsasta tahraantuneena kuvaavat pieleen mennyttä sankari-ihannetta. Siirrynkkin seuraavaksi tarkastelemaan, miten inhon kuvaaminen ja herättäminen Linturin romaanissa uudelleenkirjoittaa osaltaan runebergiläistä sankari-ihannetta.

Inhon kuvaukset ja sodan kuva

Linturin romaani on osa sotakirjallisuuden perinnettä, jossa kuvataan sodan rappeuttavaa vaikutusta. Tällaisissa kuvauksissa sota tuhoaa moraalien, rehellisyyden ja inhimillisyyden ja ruokkii moraalisesti kyseenalaisia tunteita ja pahoja tekoja (ks. Jokinen 2019, 184). Linturin romaanissa SS-mies Anttia kuvataan myös pahoihin tekoihin ja sotarikoksiin syyllistyväksi ja tunteet kadottavana sotilana. Hän syyllistyy sotarikoksiin tappamalla siviilitytön Stara-Pavlovskajassa ja aseveljensä Luttisen Malgobekissä. Linturin romaani eroaakin viihteellisestä sotakirjallisuudesta, jossa seikkailevat sodan erikoismiehet kuten sissit, kaukopartiomiehet, lentäjät sekä SS-miehet (ks. Jokinen 2019, 230). Viihteelliselle sotakirjallisuudelle on tyypillistä, että se ei ota kantaa esimerkiksi suomalaisten sotilaiden tekemiin sotarikoksiin. Linturin romaanissa kuvattu SS-sotilas on näin ollen viihdekirjallisuuden erikoismiessankaria moniulotteisempi. Kysymys on kiinnostava pohdittaessa myös sotakirjallisuuden todellisuusvaatimusta (Niemi 1988, 215). Voidaan ajatella, että nykysotakirjallisuutta ei sido aiempaan tapaan arkeologinen lukutapa ja todellisuusvastineiden etsiminen (ks. Nummi 1993, 13) vaan enemmänkin kokemuksen kuvauksen kautta tapahtuva todellisuuden hahmottumisen tapa.

Tässä käsittelyluvussa tutkin *Isänmaan tähden* -romaanin kuvauksia, jotka toimivat inhotriggereinä ja synnyttävät lukijassa spontaaneja torjuntareaktioita. Katson näiden osaltaan tuottavan uudenlaista kuvaa sotilaasta rintamalla. Huomioni kohdistuu erityisesti Linturin romaanissa synnyttävään inhoon, jonka katson heräävän tekstin tyylistä ja kuvauksen kohteista. Nämä toimivat inhotriggereinä ja luovat negatiivista tunnelmaa. Lähestyn inhoa negatiivisena tunteena ja vaikeasti määriteltävänä tunnelmana, joka pyrkii välittämään kulttuurisia, poliittisia tai ideologisia merkityksiä. Inhon poetiikkaa naturalistisessa fiktiossa tutkinut Rossi (2022b) tuo esille, miten inho reflektoi pelkoa eläimestä ihmisessä itsessään, miten se linkittyy pelkoon ja kauhuun, mutta tuottaa kuitenkin myös vastakkaisia tunnevaikutuksia, ambivalenttia inhottavan viehätystä. Vaikka inhoa on pidetty moraalisesti epäilyttävänä tai negatiivisena tunteena, sillä on myös kriittistä voimaa ja moraalista potentiaalia, jolloin inhon tunnetta voidaan hyödyntää moraalisen kritiikin välineenä. (Rossi 2022b, 169.) Suomenkielisessä nykysotakirjallisuudessa inhon kuvauksia löytyy esimerkiksi Katja Ketun romaanista *Kättilö* (2011), jossa teoksen kieli sekä ruumiillisuuden kuvaukset toimivat inhoa triggeröivinä elementteinä. Inhoa hyödyntäviä kuvauksia on nykysotakirjallisuudessa verrattain vähän, mikä tekee Linturin romaanista poikkeuksellisen tutkimuskohteen.

Inho saa aikaan merkittäviä affektiivisia voimia: se käsittelee alkeellisia sivistystabuja ja sosiaalisia eroja (Menninghaus 2003, 2). Rossin (2022b, 171) mukaan inhon poetiikka tuo esille inhon ja luonnon problemaattisen suhteen, jossa oma elämellisyysytemme on keskeisessä osassa. Tämä on kiinnostava huomio ajatellen erityisesti esimerkiksi runebergiläisiä sotilaskuvauksia, joissa

korostuu rohkeus, moraalinen puhtaus ja kunniallinen käytös. *Isänmaan tähden* -romaanin kertoja kuvaa, miten pitkään marssitettu joukko, huono ruoka ja lyhyet yöunet maakuopissa ”heikensivät jokaisen selkää, jalkoja, omaatuntoa.” (IT, 105). Tämä tulee konkreettisesti esille esimerkiksi raiskauskohtauksessa, jossa Antti ja Erkit tunkeutuvat siviilien asuttamaan taloon. Yksi Erkeistä raiskaa nuoren naisen ja jäljelle jäävät vanhus ja pikkutyttö. Antti ja toinen Erkki puntaroivat raiskaavansa jommankumman mutta päätyvät lopulta pitämään näitä väärän ikäisinä. Lopulta Antti kuitenkin surmaa tytön, joka seuraa häntä pihalle ja huutaa häntä fasistiksi. On siis vain sattumasta kiinni, että Antti ei päädy toteuttamaan seksuaalista väkivaltaa siviilille.

Inhosta voidaan erottaa fyysinen ja moraalinen inho. Fyysisessä inhossa inhoreaktio kohdistuu esimerkiksi myrkyllisiä, pahanmakuisia, pilaantuneita ja vaarallisia aineita ja objekteja kohtaan. Moraalisessa inhossa fyysinen inhon tunne siirtyy abstraktille tasolle. Tällöin jokin teko herättää inhoa. (Rozin 2009, 121–122.) Kirjallisuus voi pyrkiä synnyttämään myös oletetussa lukijassa moraalista torjuntaa, vastenmielisyyttä ja negatiivista tunnelmaa yhteiskuntakriittisyyden herättämiseksi. Edellisessä kohtauksessa inhon tunnetta hyödynnetään vetoamalla moraalisen kuvotuksen tunteeseen, sillä raiskaaminen herättää moraalista vastenmielisyyttä. Inhon kohteena ovat väkivalta ja väärin tekeminen. Linturin romaanissa fyysiseen inhoon liittyvät inhotriggerit löytyvät erityisesti ympäristöön sekä ruokaan ja syömiseen liittyvissä kuvauksissa. Ruoalla ja ruokailulla on vahvoja symbolimerkityksiä ja sotakuvauksissa korostuu usein ruoan vähyyys ja niukkuus. Nummi (1993) tuo esille, miten myös juhliminen ja juopottelu ovat vahvoja kuvia suomalaisessa sotakirjallisuudessa ja kirjallisia speaktaakkeliäiheita. Esimerkiksi Linnan *Tuntemattomassa* ruokaan liittyvä hankinta ja jakaminen saavat korkeita mittasuhteita. (Nummi 1993, 150.) Nykysotakirjallisuuden evakkokertomuksissa ruoan saaminen on usein muiden hyvän tahdon varassa. Ruokailukuvaus on symbolinen kuva myös groteskista ruumiista, jossa esille tulee ihmisen elämellisyys. Esimerkiksi Gross-Bornissa SS-sotilaiden koulutuksessa Antin seistessä soppajonossa hän havainnoi ympäristöä. Olosuhteet ovat nihkeät suolaisen hien tippuessa huulille ja tympeän lian ja mädän tuoksussa ympärillä. Antti kärsii hankaavista marssirakoista ja ympärillä venäläiset vangit raahaavat luurangonlaihoja ruumiitaan. Kertojan välittämät havainnot ovat lakonisia ja vähäeleisiä, kuten Antin ajatuksenkulkin mahdollisesti tässä vaiheessa. Luvun alussa jälleen esitetty olosuhteiden kuvaus luo tunnelmaa etovasta ympäristöstä, jossa kuljeksivat lähes kuolemanpartaalla olevat vangit. Kuvaus toimii jälleen inhotriggerinä asettaen koko lukua seuraavan nihkeän tunnelman. Myös itse ruokailukuvaus toimii inhon herättäjänä: ”Antti purskutti velliä kielen alle, kitalakeen, varastoi parhaat palat poskiin. Pitkiä, hampaissa narskuvia jänteitä, suuhun purskahtavia verisuonia. Raadellun toverin huuto kuin ruokarukous.” (IT, 49) Lainauksessa korostuu ylevän ohella groteski ruumis. Hetki sitten Antti on saanut ylleen SS-univormun ja hänen sotilaallisuutensa on ikään kuin viimeistelty. Nyt kuitenkin Antti

Sotimaan lähtö näyttäytyy kirjallisessa perinteessä myyttisenä retkenä kollektiivisen hyvän puolesta. Tätä jaloa ajatusta rikkoo sotilaan mielialan latistuminen.

---

näyttäytyy jopa eläimellisenä, joka haisevassa ympäristössään järsii jänteitä ja varastoi paloja poskiinsa jyrсийäeläimen tavoin. Ruokarukous ei luo harrasta tunnelmaa ruokailuhetkeen vaan on haavoittuneen toverin tuskan kaiku.

Linturin romaanissa korostuva kuva on oksentaminen, jossa nautittu juoma tai ruoka tulee ulos kehosta. Kuvaus symboloi hallitsematonta ruumista, joka ei toimi sotilaallisen kurinalaisesti ja kunniallisesti. Jo heti romaanin alussa rahtialus Adlerilla, kertoja kuvaa tilaa, joka poikkeaa aikaisemmasta prameasta insinööri-toimistosta, jossa Antin tunnelmat kohosivat hänen valintansa edetessä. Laivan katossa heilahtelee keulan mukana kärpäsen sonnalla kuorruttunut hehkulamppu, ja Antin vieressä lojuu humalasta sammunut abiturienti, joka pian "[...] nosti käden suunsa eteen ja nytkähti. Oksennus roiskahti Antin housuille." (IT, 26). Roiskahtaminen viittaa johonkin hallitsemattomaan, herättää mielikuvan ympäriinsä pärskähtävästä ruumiinnesteestä ja tätä myöten myös spontaanin torjuntareaktion lukijassa. Kuvaus kertoo ruumiin ja sen toimintojen pitelemättömyydestä, kun käsi asettuu vaistomaisesti suun eteen ja ruumis nytkähtää. Abiturienti on Erkki Luttinen, joka myöhemmin oksentaa Antilta saamansa, Berliinissä jaetun homejuuston Antin kengille (IT, 33). Kohtauksessa Antti suhtautuu tähän huolettomasti, mikä herättää oudoksuntaa romaanin myöhempien tapahtumien valossa. Romaanin edetessä käy ilmi Antin halveksunta Luttista kohtaan ja lopulta Antti surmaa Luttisen pelastaakseen oman henkensä. Luttinen tietää siviilien kodissa tapahtuneista asioista ja Antin syyllisyydestä siviilityön surmaamiseen. Sopivassa tilanteessa maakuopassa maatessaan Antti ampuu Luttisen pelätessään tulevansa myöhemmin paljastetuksi. Luttisen tappamisen kautta Linturin romaani kuvaa myös rakoilevaa aseveljeyttä, joka yleensä kuvataan vahvana miesten välillä olosuhteista huolimatta (ks. Jokinen 2019, 244) ja jossa sotilas arvostaa ja auttaa asetoveriaan sekä suree kaatunutta aseveljeään (Nummi 1993, 30). Linturin romaanissa hyödynnetään myös tässä moraalisen inhon tunnetta. Kuvaus rikkoo runeberiläisen sotilasmyytin kuvaa hallitusta, terveestä ja ravitusta sotilaan kehosta ja asetoverien välillä vallitsevasta veljeydentunteesta. Näille kuvauksille voidaan antaa myös symbolimerkitys, jossa sota ja tappaminen herättävät moraalista vastenmielisyyttä.

Kirjallisuudessa on kautta aikain esitetty inhottavia ilmiöitä. Suurimaksi osaksi nämä inhoilmiöt edustavat todellista tai uhkaavaa nöyryytystä, ja ne kuuluvat siten häpeän ja kunnian moraaliseen ja sosiaaliseen talouteen. (Menninghaus 2003, 3.) Myös Linturin romaanissa inhon kuvauksilla pelataan erityisesti häpeän ja kunnian kysymyksissä, jotka kytkeytyvät moraaliseen inhoon. Kunniallinen sotilas kuvataan eläimellisenä epäinhimillisessä ympäristössä mikä luo sotilaan kuvaan häpeällisen ulottuvuuden. Häiritsevät objektit, kuten epäpuhtaudet, kehon hajut ja epämiellyttävät nesteet, viittaavat ideoihin sekoittumisesta primitiivisen ja rappeutuvan kanssa (Rossi 2022, 171). *Isänmaan tähden* -romaanissa vastakkain asettuvatkin jalo ja kaunis SS-sotilas univormussaan sekä primitiivinen ihmisruumis. Romaanissa sota kuvataan primitiivisenä, haisevana ja mädäntyneenä ympäristönä, ja ihminen epäinhimillisenä olentona. Tämä kuvastaa myös sodan herättämää vastenmielisyyttä. Antti esimerkiksi nauttii suuresti povitaskustaan tipahtaneesta verisestä leipäpalasta (IT, 128). Lisäksi sota on loputonta kävelyä ympäristössä, jossa homeiset maissintähkät heiluvat tuulessa ja mädäntyvät ruumiit levittävät tuoksuaan: ”Mutaa, kuraa, pelloille mädäntyviä maissintähkiä [...]. Maa haisi vihalta, pahalta, hieltä, vereltä. Se haisi sodalta sodan takia.” (IT, 112) Romaanissa kuvataan näin, miten ilmassa haisee mädäntyneen ja veren lisäksi tunteilta: pelolta ja vihalta. Negatiiviset tunteet ovat niin voimakkaita, että ne voi haistaa. Ahmed (2018, 115) tuo esille, miten inho toimii kontaktialueella, inho ikään kuin tarttuu olemalla kosketuksissa toisen objektin kanssa. Negatiiviset tunteet assosioituvat Antin mielessä ja aisteissa homeeseen ja mätään ja tulevat näin osaksi sodan todellisuutta. Kuvaus luo synkän ja lohduttoman sävyn sotaan.

Lopuksi

Nationalistisista perinteistä poiketen sota on kuvattu suomalaisissa sodan kuvauksissa mielettömyytenä tai tuhlauksena (ks. Niemi 1988, 132). Tulkintani mukaan Linturin romaani esittää sodan eräänlaisena huijauksena. Teoksen päähenkilö uskoo sodan takaavan itselleen luokkanousun ja kunniaa, mutta lopulta sodan päätyttyä entiset sotilaat jäävät oman onnensa nojaan. SS-miesten tapauksessa he joutuvat sopeutumaan ajan tunnehallinnon vaatimuksiin sekä vaikeutumaan kokemuksistaan ja tätä kautta myös sodan trauma jää yksilön itsensä harteille.

Edellä olen osoittanut, miten Linturin romaani jatkaa sotasankaruuden uudelleenkirjoittamisen perinnettä kuvaamalla ja herättämällä negatiivisia tunteita ja tunnelmia sekä esittämällä henkilöhahmon mielialaa moniulotteisesti. Romaanin kuvaus, miten sodan äärimmäiset olosuhteet vaikuttavat yksilöön ja näin se myös purkaa myyttiä aina urhoollisesta sotilaasta. Tunteiden kuvauksissa välittyvät myös kertojan asenteelliset painotukset, jotka voivat tulla esitetyksi eksplisiittisesti tai implisiittisesti. Linturin romaanissa asenteellinen

painotus toimii epäsuorasti, sillä kertoja ei missään vaiheessa selkeästi tuomitse henkilöahmoja tai heidän tekojaan, vaan tuomitseminen tai empatian tunteminen tulee esille tyylin tasolla ja jää lukijan tulkittavaksi.

Näen *Isänmaan tähden* -romaanin kuvausten jatkavan sankarimyytin purkamisen perinnettä sotakirjallisuudessa, koska esille nousevat myös negatiiviset tunteet ja moraalittomat teot tavoiteltujen jalojen ja hyveinä pidettyjen lisäksi. Inhon kuvaus luo kiinnostavan lisän sankarikuvauksen uudelleenkirjoittamisen perinteeseen. Linturin romaani käsittelee fyysistä ja moraalista inhoa raiskaus-, ympäristö- ja ruokakuvauksissaan, jotka uudelleenkirjoittavat tahollaan sodankuvaa ja runebergiläistä sankarimyyttiä.

Viitteet

- 1 Tunnehallinnolla viitataan historioitsija William Reddyn tunnehallinnon (*emotional regime*) käsitteeseen, jossa instituutiot ja käytännöt pitävät yllä tiettyä poliittista kokonaisuutta (Reddy 2001, 129).
- 2 Artikkelissani käsitän lukijan teoreettisena oletuksena, mallilukijana. Tutkin romaanin tunnevaikutuksia, jotka suunnattu tekijän yleisölle (ks. Rossi 2020a, 45–46). Katson, että oletettu lukija on lähtökohtaisesti kriittinen suomalaisen sotilasmyytin suhteen, sillä hänen oletetaan ymmärtävän tekstin tunteisiin vetoavat viittaukset.
- 3 Esimerkiksi suomalaisiin SS-pataljooniin liittyvästä sotahistoriasta ja sen tutkimuksesta ks. esim. Silvennoinen 2014; Arminen 2019.
- 4 Sotilaiden luokkatausta on esillä sotakirjallisuudessa ja erityisesti Saksaan lähtevistä sotilaista kertovissa teoksissa. Linturin romaanissa on yhtäläisyyksiä Pentti Haanpään novelliin *Saksan jääkäri* (1928) kanssa. Myös Linnan *Tuntematon sotilas* käsittelee sodan problematiikkaa suomalaisen luokkajaon sisällä ja Jussi Talven SS-aiheisessa romaanissa *Yksi miljoonista* (1958) tuodaan esille Saksaan lähdön syiksi komean uran luominen, paremman tulevaisuuden haluaminen ja irtautuminen työmiehen elämästä.

Lähteet

Kaunokirjallisuus

Linturi, Jenni 2011. *Isänmaan tähden* [=IT]. Helsinki: Teos.

Tutkimuskirjallisuus

Ahmed, Sara 2018. *Tunteiden kulttuuripolitiikka (Cultural Politics of Emotion)*, 2004). Suom. Elina Halttunen-Riikonen. Tampere: niin & näin.

Arminen, Elina 2019. Isänmaan asialla. *Sydänraja, Isänmaan tähden* ja toista maailmansotaa koskeva kulttuurinen muisti. Teoksessa *Muistikirja ja matkalaukku. Muotoja ja merkityksiä 2000-luvun*

- suomalaisessa romaanissa. Toim. Elina Arminen & Markku Lehtimäki. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 35–63.
- Hatavara, Mari 2007. Free Indirect Discourse in Early Finnish Novels by Fredrika Runeberg and Zacharias Topelius. *Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain* (4), 29–47. DOI: 10.30665/av.74711
- Helle, Anna & Anna Hollsten 2016. Tunnetko kirjallisuutta? Johdatus suomalaisen kirjallisuuden tutkimukseen tunteiden ja tuntemusten näkökulmasta. Teoksessa *Tunteita ja tuntemuksia suomalaisessa kirjallisuudessa*. Toim. Anna Helle & Anna Hollsten. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 7–33.
- Hite, Molly 2010. Tonal Cues and Uncertain Values: Affect and Ethics in *Mrs. Dalloway*. *Narrative* 18 (3), 249–275. DOI: 10.1353/nar.2010.0003
- Hutcheon, Linda 1994. *Irony's Edge. The Theory and Politics of Irony*. London: Routledge.
- Jokinen, Arto 2019. *Isänmaan miehet. Maskuliinisuus, kansakunta ja väkivalta suomalaisessa sotakirjallisuudessa*. Tampere: Vastapaino.
- Kivimäki, Ville 2013. *Murtuneet mielet. Taistelu suomalaissotilaiden hermoista 1939–1945*. Helsinki: WSOY.
- Lyytikäinen, Pirjo 2017. How to Study Emotion Effects in Literature. Written Emotions in Edgar Allan Poe's *The Fall of the House of Usher*. Teoksessa *Writing Emotions. Theoretical Concepts and Selected Case Studies in Literature*. Toim. Ingeborg Jandl, Susanne Knaller, Sabine Schönfellner & Gudrun Tockner. Bielefeld: Transcript, 247–264. DOI: 10.1515/9783839437933-014
- Menninghaus, Winfried 2003. *Disgust. Theory and History of a Strong Sensation*. Albany: State University of New York Press. DOI: 10.1353/book4715
- Ngai, Sianne 2005. *Ugly Feelings*. Cambridge: Harvard University Press. DOI: 10.4159/9780674041523
- Niemi, Juhani 1988. *Viime sotien kirjat*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Niemi, Juhani 1999. Sotakirjallisuus, sen traditio ja muutos. Teoksessa *Suomen kirjallisuushistoria 3. Rintamakirjeistä tietoverkkoihin*. Toim. Yrjö Varpio & Pertti Lassila. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 118–125.
- Nummi, Jyrki 1993. *Jalon kansan parhaat voimat. Kansalliset kuvat ja Väinö Linnan romaanit* Tuntematon sotilas ja Täällä Pohjantähden alla. Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY.
- Reddy, William M. 2001. *The Navigation of Feeling. A Framework for the History of Emotions*. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: 10.1017/CBO9780511512001
- Rossi, Riikka 2020a. *Alkukantaisuus ja tunteet*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Rossi, Riikka 2020b. Nälkävuosien tunnehallinto, Z. Topeliuksen ”Septemberratten” (1867) ja K. A. Tavastjernan *Hårda tider* (1891). *Joutsen* 4 (20), 20–46. DOI: 10.33347/jses.86974
- Rossi, Riikka 2022. The poetics of disgust in realist fiction. Émile Zola and Sofi Oksanen. Teoksessa *Landscapes of Realism Volume II Pathways Through Realism: Rethinking Literary Realism in Comparative Perspectives*. Toim. Steen Bille Jorgensen, Svend Erik Larsen & Margaret R. Higgonet. Amsterdam: John Benjamins, 169–185. DOI: 10.1075/chel.xxxiii.04ros
- Rozin, Paul 2009. Disgust. Teoksessa *Oxford Companion to Affective Sciences*. Toim. David Sander & Klaus Scherer. Oxford: Oxford University Press, 121–122.
- Silvennoinen, Oula 2014. Kumpujen yöhön – eli kuinka historiallinen muisti vääristyi. Teoksessa *Luvattu maa. Suur-Suomen unelma ja unohdus*. Toim. Sari Näre & Jenni Kirves Helsinki: Johnny Kniga, 15–67.
- Vaakanainen, Noora & Mari Hatavara 2022. Kirjalliset mielet suomenkielisen proosan alkuvaiheissa. *Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain* 19 (2), 44–61. DOI: 10.30665/av.111210